

TADEUSZ PACHOLCZYK
UAM Poznań

GLOTTODYDAKTYCZNE IMPLIKACJE ZŁOTEGO JUBILEUSZU OLIMPIADY JĘZYKA ROSYJSKIEGO

Olimpiadę Języka Rosyjskiego (OJR), która obok Olimpiady Języka Polskiego należy do najstarszych konkursów przedmiotowych w Polsce, powołano do życia w 1969 roku. W roku 2019 będzie ona organizowana po raz pięćdziesiąty.

Podstawę prawną tego przedsięwzięcia stanowi rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (obecnie tylko MEN) z 29 stycznia 2002 roku (Dz.U. nr 13, poz. 125) z późniejszymi modyfikacjami. Tradycyjnym sponsorem OJR jest Stowarzyszenie Współpracy Polska–Wschód. Głównym celem olimpiady jest popularyzowanie umiejętności posługiwania się językiem rosyjskim w sferze recepcji językowej, a przede wszystkim w zakresie produktywnego użycia tego języka. U podstaw tej umiejętności leży wiedza o teraźniejszości i tradycjach szeroko rozumianej kultury materialnej i duchowej, zarówno Rosji, jak i Polski.

Do powyższej problematyki odnoszą się między innymi kwestie związane z pochodzeniem języka rosyjskiego i innych języków słowiańskich, w tym również języka polskiego. Wszystkie one mają wspólnego przodka — język prasłowiański, z którego wyodrębniły się późniejsze języki słowiańskie. Wraz z przyjęciem przez Ruś Kijowską chrześcijaństwa w obrządku bizantyńskim w X wieku pojawił się na terenach Słowiańszczyzny wschodniej pierwszy alfabet, tzw. cyrylica. Powstała ona na bazie opartej na literach greckich głagolicy, za twórców której uważani są pochodzący z Salonik święci misjonarze Słowiańszczyzny — Cyryl i Metody. Alfabet ten rozprzestrzenił się wśród Słowian wschodnich i południowych. Obecnie używają go w zreformowanej postaci oprócz Rosjan, Ukraińców i Białorusinów także Bułgarzy, Serbowie, Macedończycy.

W półwiecznej historii olimpiad należy zaakcentować postać jej prekursora i chociażby wspomnieć o osobach, które wniosły znaczący wkład w usprawnienia jej funkcjonowania. Kolejnymi przewodniczącymi Komitetu Głównego Olimpiady Języka Rosyjskiego byli nieżyjący już prof. Przemysław Zwoliński z Uniwersytetu Warszawskiego (od 1969 roku), prof. Stanisław Czochara (UW), prof. Albert Bartoszewicz (UW), prof. Antoni Semczuk (UW), a aktualnie przewodniczącą KG OJR jest prof. Magdalena Dąbrowska (UW).

Na szczególne podkreślenie zasługuje postać prof. Stanisława Czochary (UW) i jego twórczy wkład w organizację olimpiad oraz dostosowanie jej treści (tematyki) do osiągnięć nauki w zakresie takich dyscyplin jak np.: glottodydaktyka, kulturologia, lingwokulturologia, komunikacja interkulturowa itp.

Bardzo ważną grupę osób, od której zależy sprawna organizacja przebiegu kolejnych edycji olimpiad, stanowią Sekretarze Naukowi KG OJR i ich odpowiednicy w komitetach okręgowych. Należy podkreślić duży wkład pracy i zaangażowanie między innymi: dr. Adama Marchwińskiego czy też dra Edwarda Szędzielorza — wieloletnich Sekretarzy Naukowych Komitetu.

Kolejne edycje Olimpiady Języka Rosyjskiego charakteryzują się wysokim poziomem organizacyjnym i merytorycznym. Duża jest w tym zasługa nauczycieli rusycystów, którzy — często nie szczędząc swojego prywatnego czasu — przygotowują młodzież do intelektualnej rywalizacji. Właśnie im należą się słowa specjalnego uznania i podziękowania. Swoje środowiskowe znaczenie i prestiż OJR zawdzięcza także autorytetom naukowym wielu osób związanych z tym przedsięwzięciem.

Wszystkie olimpiady przedmiotowe wywodzą się z głównych trendów w pedagogice zapoczątkowanych w dydaktyce ogólnej i dydaktykach szczegółowych lat 60. XX wieku, których istota sprowadzała się do pracy z uczniem zdolnym. Wyrażało się to w różnicowaniu zadań w trakcie realizacji procesu dydaktycznego oraz organizowaniu kół zainteresowań. W ten sposób w naturalny sposób motywowano uczniów szczególnie uzdolnionych do samodzielnej pracy, co kształtowało ich zainteresowania i pozwalało na osiągnięcie dodatkowej satysfakcji. Dotyczy to wielu przedmiotów w polskim systemie edukacji, w tym również języka rosyjskiego.

Funkcjonowanie Olimpiady Języka Rosyjskiego jest uwarunkowane bardzo różnorodnymi czynnikami. Należą do nich, między innymi, te, które, w przekonaniu autora niniejszych rozważań, mają pierwszoplanowe znaczenie i dotyczą:

- kryteriów wyboru języka obcego w polskim systemie edukacji narodowej;
- statusu języka rosyjskiego w nowych warunkach geopolitycznych z uwzględnieniem sfery motywacyjnej w jego akwizycji;
- zarysowania nowych, bardziej racjonalnych potrzeb w opanowywaniu języka rosyjskiego.

Na wybór języka wpływają bardzo różnorodne czynniki. Wśród pozajęzykowych istotną rolę odgrywają socjalne i *sensu stricto* pedagogiczne. Nie konkretyzując ich, trzeba jednak zaakcentować te, które mają charakter uniwersalny i mogą dotyczyć wyboru każdego języka w polskim systemie nauczania, ale również w istotnym stopniu funkcjonują poza tym systemem, np. indywidualna praca nad językiem. Właśnie ze względu na ich uniwersalny charakter problem dotyczy również innych nacji. Pozwoli to na określenie miejsca języka rosyjskiego pośród innych języków obcych. Proponuję do tej grupy czynników zaliczyć:

- rolę i miejsce danego języka obcego na arenie międzynarodowej;
- potrzebę kontaktów ekonomicznych i kulturowych;
- sąsiedztwo kraju nauczanego języka z Polską;
- potrzeby artykułowane przez uczniów i ich rodziców¹.

Skupiając uwagę na języku rosyjskim w kontekście współczesnego świata (rola i miejsce danego języka na arenie międzynarodowej), należy wskazać na następujące elementy. Według danych ONZ językiem rosyjskim włada około 300 mln ludzi. Obok angielskiego, francuskiego, hiszpańskiego, chińskiego, arabskiego, język rosyjski jest jednym z oficjalnych języków Organizacji Narodów Zjednoczonych. Występuje on w roli oficjalnego języka w wielu organizacjach międzynarodowych. Czynniki te powinny stanowić podstawę określenia zarówno ilości, jak i wyboru języków obcych w naszym systemie kształcenia.

Potrzeba kontaktów ekonomicznych i kulturowych w aktualnej polskiej rzeczywistości budzi liczne kontrowersje. Obserwuje się bowiem wręcz tzw. śladową potrzebę kontaktów w relacji Polska–Rosja ze strony polskiego obozu władzy (od wielu lat w różnym natężeniu).

Owa „śladowa potrzeba” ma charakter wieloaspektowy i składa się na nią różne przyczyny. W tym miejscu trzeba podkreślić, że dialog międzykulturowy w relacjach Polaków i Rosjan ma swoją specyfikę. Do podstawowych przyczyn nieadekwatności stosunków pol-

¹ H. Komorowska, *Nauka języków obcych w systemie kształcenia ogólnego i zawodowego*, „Języki Obce w Szkole” 1995, nr 1, s. 21.

sko-rosyjskich w odniesieniu do potrzeb rzeczywistości XXI wieku można zaliczyć to, że zaledwie w minimalnym stopniu uwzględnia się czynniki ponadnarodowościowe warunkujące dialog międzykulturowy. Cytowane niżej czynniki mają właśnie taki charakter i można je bezpośrednio odnieść do potrzeb polsko-rosyjskich kontaktów kulturowych. Można do nich zaliczyć:

- traumatyczne aspekty pamięci historycznej wpływające na mentalne nastawienia i stosunki kulturowe mogą być neutralizowane na drodze wzajemnego i wytrwałego dążenia do ukazania prawdy o przeszłości; obustronne ukazanie prawdy pozwoli przezwyciężyć efekt katharsis i rozszerzyć drogę do dialogu międzykulturowego;
- pamięć o wydarzeniach historycznych nie powinna być intencjonalnie demonstrowana i wykorzystywana w formie świadczącej o braku poszanowania drugiego narodu; pamięć o przeszłości powinna służyć konstruktywnemu podejściu do przyszłości i pojednania;
- kształtowanie w sferze mentalnej wzajemnego pozytywnego obrazu na drodze bezstronnego (bez uprzedzeń) przedstawienia obiektywnej wiedzy o swoich krajach i społeczeństwach, o uwarunkowaniach ich losów oraz o bieżących problemach życiowych;
- wypieranie obiegowych, negatywnych narodowościowych heterostereotypów na drodze wzajemnego zbliżenia, poznawania prawdy o sobie i kształtowanie nastawień asertywnych oraz tolerancyjności do różnorodności².

Nie analizując szerzej zjawiska owych „śladowych potrzeb”, nie odnoszą się one bowiem bezpośrednio do nakreślonej przeze mnie problematyki, można jednak stwierdzić, że ten aspekt odbija się negatywnie na całej naszej edukacji. Dotyczy to w znacznym stopniu języka rosyjskiego jako przedmiotu nauczania w sferze motywacji i nie tylko.

Należy podkreślić, że zagadnieniom związanym z motywacją nauczania i uczenia się języków obcych poświęcono wiele opracowań³. Jednakże wiele uwarunkowań, takich jak na przykład nowe warunki geopolityczne nauczania i uczenia się języków obcych, podobnie jak i każda motywacja w odniesieniu do przedmiotów pozajęzykowych, stanowi w rezultacie konglomerat różnych motywów: społeczno-poznawczych, osobowościowo-etycznych i utylitarnych. Z psychologicznego punktu widzenia czy też w oparciu o osiągnięcia współczesnej

² W. Woźniewicz, *Обусловленности познания культурных артефактов и вопросы межкультурного диалога в польско-восточнославянском языковом пространстве*, „Studia Rossica Posnaniensia” 2002, vol. XXX, s. 122–123.

³ Np.: M. Szalek, *Jak motywować uczniów do nauki języka obcego; motywacja w teorii i praktyce*, Wydaw. „Wagros”, Poznań 2004, ss. 185.

glottodydaktyki przyjmuje się wyróżnianie motywacji instrumentalnej i integrującej. W naszej rzeczywistości nauki języków obcych występują różne motywy i to prowadzi do powstania specyficznej motywacji instrumentalno-integrującej. Jeśli jednak uwzględnimy fakt, że w trakcie przyswajania języka obcego, określony typ motywacji traci wagę, to trzeba wziąć pod uwagę także wartość innych motywów, które należałoby interpretować w kategoriach pragmatycznych.

Na przełomie wieków XX i XXI można zauważyć fakt istotnej zmiany motywów przyswajania języka rosyjskiego. Do kształcącego aspektu jego nauczania i uczenia się, który sprzyja satysfakcji poznawczo-kształcących jego elementów (tj. integrująca motywacja) dołączyć można motywy pragmatyczno-uitylitarne, które w aktualnej rzeczywistości dydaktycznej, i szczególnie pozadydaktycznej, faktycznie zaczynają dominować. Można do nich zaliczyć przede wszystkim te, które dotyczą profesjonalizmu w różnych dziedzinach (np. w sferach biznesu czy komercji). Należy jednak podkreślić, że pragmatyczno-uitylitarne orientacja w nauczaniu i uczeniu się języka rosyjskiego wcale nie wyklucza jego aspektu lingwokulturologicznego, który również dotyczy motywacji i winien być nadrzędny w stosunku do pozostałych.

Ta orientacja w przyswajaniu języka rosyjskiego (pragmatyczno-uitylitarne motywy) integralnie jest powiązana z nowymi potrzebami, tj. z koniecznością kształtowania nowego typu kompetencji komunikacyjnej o charakterze pragmatyczno-uitylitarne. Ten nowy typ kompetencji można rozpatrywać w zasadzie tylko w powiązaniu z kompetencją interkulturową (podobnie zresztą jak w odniesieniu do sygnalizowanych wcześniej motywów).

Ogólnie wiadomo, że język rosyjski w systemie polskiej edukacji nie jest już przedmiotem obowiązkowym jako jedyny (na poziomie szkoły podstawowej) lub pierwszy język obcy (na poziomie szkoły ponadpodstawowej) i stał się jednym z języków obcych do wyboru na poziomie szkoły ponadpodstawowej, przy czym nie wszystkie placówki posiadają go w swojej ofercie.

Omówione wcześniej czynniki determinujące wybór języka obcego w kształceniu zorganizowanym i poza nim, pozwalają na rekomendowanie dwóch języków obcych. Zagadnienia te znajdują już szerokie zastosowanie w praktyce nauczania i uczenia się języków obcych. Warto podkreślić, że stanowi to potrzebę dzisiejszej edukacji i jest już pewnego rodzaju standardem europejskim. Zarysowane problemy wymagają jednak dalszych badań i wdrożeń do praktyki dydaktycznej.

Na podstawie niektórych tendencji uwzględniających specyfikę polskiej oświaty i licznych uwarunkowań geopolitycznych można zaproponować przyjęcie określonej hierarchii w wyborze języków obcych w naszym kraju: na pierwszym miejscu – język angielski, na drugim – język niemiecki, na trzecim – język rosyjski *ex aequo* z językiem francuskim. Trzeba jednak zauważyć, że coraz większą popularnością cieszy się język hiszpański. W powyższym kontekście problem dotyczy jednak pewnego zróżnicowania w zależności od regionu naszego kraju. W związku z tym moją propozycję można traktować jako średnią ogólnopolską.

Przedstawione w niniejszej publikacji implikacje glottodydaktyczne i inne (również te wspomnieniowe) na tle Złotego Jubileuszu Olimpiady Języka Rosyjskiego stanowią pewien przyczynek do współczesnego spojrzenia na język rosyjski i inne języki obce w aktualnym systemie polskiej edukacji narodowej. System ten wymaga w dalszym ciągu modernizacji w kontekście perspektywicznych potrzeb XXI wieku.

Na marginesie powyższych rozważań chciałbym nieskromnie dodać, że wraz z całą Olimpiadą ja także obchodzę swój Złoty Jubileusz, gdyż aktywnie uczestniczyłem i uczestniczę w pracach OJR. Pełniłem, począwszy od 1969 roku różne funkcje w ramach wszystkich edycji Komitetów Okręgowych Olimpiad Języka Rosyjskiego w Wielkopolsce.

Тадеуш Пахлольшик

ГЛОТТОДИДАКТИЧЕСКИЕ ИМПЛИКАЦИИ В КОНТЕКСТЕ ЗОЛОТОГО ЮБИЛЕЯ ОЛИМПИАДЫ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Резюме

Олимпиада по русскому языку детерминирована гаммой разнообразных вопросов. К ним принадлежат, среди других, те, которые играют первостепенное значение и касаются:

- критериев выбора иностранного языка в польской системе народного образования;
- статуса русского языка в новых геополитических условиях с учетом мотивации в его аквизиции;
- того, чтобы в общих чертах дать более рациональное представление о потребностях в усвоении русского языка.

Обсужденные в данной публикации глоттодидактические детерминанты и другие вопросы, на фоне Золотого Юбилея Олимпиады по русскому языку

GLOTTODYDAKTYCZNE IMPLIKACJE...

в Польше, являются предпосылкой к современному взгляду на русский язык и другие иностранные языки.

Tadeusz Pacholczyk

GLOTTODIDACTIC IMPLICATIONS IN THE CONTEXT OF THE GOLDEN JUBILEE OF THE RUSSIAN LANGUAGE CONTEST

Summary

Russian Language Contest is determined by the whole range of diverse problems. The most crucial of them, in the opinion of the author, concern:

- criteria for the choice of foreign language in the Polish system of national education;
- status of Russian language in new geopolitical conditions with the allowance for motivational sphere in its acquisition;
- outlining the new, more rational needs in Russian language acquisition.

The glottodidactic and other implications presented in the paper in the context of Gold Jubilee of the Russian Language Contest contribute to the modern perspective on Russian language and other foreign languages.